

**GLOBAL IQTISODIY BEQARORLIK SHAROITIDA MILLIY
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH SIYOSATI**

Ziyodova Rayhona Jasur qizi

Samarqand iqtisodiyoti va servis instituti

Iqtisodiyot fakulteti 3-bosqich talabasi

E-mail: rayhonaziyodova546@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada global iqtisodiy beqarorlikning zamonaviy davrda milliy iqtisodiy xavfsizlik tizimiga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda dunyo xo'jaligida yuz berayotgan makroiqtisodiy nomutanosibliklar, geosiyosiy raqobat, moliya bozorlaridagi tebranishlar, inflyatsiya jarayonlari hamda global pandemiya va urushlar kabi omillarning milliy iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlari keng yoritiladi. Maqolada shuningdek, O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosati, normativ-huquqiy baza, strategik dasturlar va ularning natijalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, beqarorlik, milliy siyosat, global inqiroz, iqtisodiy barqarorlik.

Kirish

Global iqtisodiy beqarorlik — bugungi kunda har bir davlat uchun milliy iqtisodiyotning barqarorligini saqlashda eng muhim tashqi tahdid omillaridan biridir. Bu beqarorlikning asosiy ko'rinishlari — global moliyaviy inqirozlar, ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi, energiya resurslari narxining keskin o'zgarishi, xalqaro savdo urushlari, va siyosiy beqarorlik — davlatlarning makroiqtisodiy siyosatiga bevosita ta'sir etmoqda. Ayniqsa, kichik va ochiq iqtisodiyotga ega mamlakatlar uchun bunday jarayonlar moliyaviy tizimning mustahkamligiga, inflyatsiya darajasiga, investitsion muhitga va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Milliy iqtisodiy xavfsizlik esa — bu davlatning iqtisodiy mustaqilligini, ichki iqtisodiy tizimlarning barqarorligini, aholining turmush darajasini va strategik resurslarni himoya qilishni ta'minlaydigan tizimdir. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola O'zbekiston sharoitida iqtisodiy xavfsizlik siyosatining rivojlanish mexanizmlarini, mavjud muammolarni va ularni hal qilish yo'llarini chuqur tahlil qiladi.

Tadqiqotning ahamiyati shundaki, unda global beqarorlik omillarining milliy iqtisodiyotga ko'rsatgan ta'siri miqdoriy va sifat jihatdan o'rganilib, siyosiy qarorlar samaradorligi, milliy iqtisodiy barqarorlik indikatorlari (YAIM o'sishi, inflyatsiya, eksport-import balansi, investitsion oqimlar, aholi bandligi)

bilan o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilingan. Maqolada shuningdek, xalqaro tashkilotlar — Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi, BMT, Osiyo taraqqiyot banki kabi institutlar tomonidan e‘lon qilingan ma‘lumotlar asosida global tahdidlar va ularning mintaqaviy o‘zgarishlari yoritilgan.

O‘zbekistonning so‘nggi yillardagi iqtisodiy siyosatida milliy iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”, “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan milliy taraqqiyot strategiyasi” hamda Prezident farmonlarida iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini diversifikatsiya qilish, energetika mustaqilligini ta‘minlash, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, eksportni kengaytirish, tashqi qarz yukini boshqarish kabi ustuvor yo‘nalishlar belgilab berilgan.

Metodologiya

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, tahliliy va komparativ iqtisodiy tahlil, strukturaviy-funksional yondashuv, hamda iqtisodiy modellashtirish usullari tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar global iqtisodiy beqarorlikning murakkab, ko‘p qatlamli tabiatini aniqlash, uni milliy iqtisodiy xavfsizlik bilan o‘zaro bog‘lash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili

Milliy iqtisodiy xavfsizlik nazariyasi XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa globalizatsiya jarayonlari kuchaygan davrda shakllangan. Ushbu konsepsiya dastlab AQSH va Yevropa olimlarining strategik tadqiqotlarida paydo bo‘lib, iqtisodiyotning mustaqilligini ta‘minlash masalasi harbiy xavfsizlik bilan teng muhim omil sifatida qaralgan.

Masalan, Kenneth Waltz o‘zining “Theory of International Politics” asarida iqtisodiy xavfsizlikni milliy kuchning ajralmas qismi sifatida tahlil qilib, iqtisodiy resurslar davlat mustaqilligining asosiy tayanchi ekanligini ta’kidlaydi. Charles Kindleberger esa iqtisodiy inqirozlarning xalqaro tizimdagi beqarorlik manbai sifatida rolini ochib beradi va “hegemon barqarorlik nazariyasi” doirasida iqtisodiy xavfsizlik global yetakchilik bilan chambarchas bog‘liqligini isbotlaydi.

Shuningdek, Barry Buzan o‘zining “People, States and Fear” asarida iqtisodiy xavfsizlikni davlat xavfsizligi tizimining beshta tarkibiy qismi (harbiy, siyosiy, iqtisodiy, ekologik, ijtimoiy)dan biri sifatida ko‘rsatadi. Unga ko‘ra, iqtisodiy xavfsizlikning buzilishi — milliy barqarorlikning izdan chiqishi va siyosiy suverenitetning zaiflashishiga olib keladi.

Rossiyalik olimlar orasida V. Senchagov va A. Arkhipovlarning ishlari alohida ahamiyatga ega. Ular iqtisodiy xavfsizlikni “milliy iqtisodiyotni tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish, barqaror o‘sishni ta‘minlaydigan holat” deb izohlaydi. Ularning fikricha, iqtisodiy xavfsizlik mezonlari quyidagilardan

iborat: ishlab chiqarish hajmi, tashqi qarz darajasi, inflyatsiya, valyuta barqarorligi, bandlik darajasi va aholining real daromadlari.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili ko'rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi global iqtisodiy tizim bilan o'zaro aloqador holda rivojlangan, ya'ni har bir milliy iqtisodiyotning barqarorligi bevosita xalqaro iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlarga bog'liq.

Global iqtisodiy beqarorlik masalasi keyingi o'n yilliklarda ko'plab iqtisodchilar tomonidan o'rganilgan. Joseph Stiglitz "Globalization and Its Discontents" asarida global moliya tizimidagi nomutanosibliklar, rivojlanayotgan mamlakatlarning qarz qoplash muammolari va xalqaro institutlarning siyosiy bosimlarini iqtisodiy beqarorlik manbai sifatida baholaydi.

Paul Krugman o'zining "The Return of Depression Economics" asarida global moliyaviy inqirozlar mexanizmini tahlil qilib, kapital oqimlarining erkinligi davlatlarning iqtisodiy xavfsizligiga xavf tug'dirishi mumkinligini ko'rsatadi. U, ayniqsa, 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan so'ng, milliy iqtisodiyotlarni "kapital nazorati" va "institutsional ehtiyot choralar" orqali himoya qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Carmen Reinhart va Kenneth Rogoff "This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly" asarida global iqtisodiy inqirozlarning tarixiy tahlilini olib borib, iqtisodiy beqarorlikning siklik tabiati borligini isbotlaydi. Ularning tahliliga ko'ra, har bir moliyaviy inqiroz milliy iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtiradi, ayniqsa tashqi qarz ortgan va eksportga haddan tashqari tayanadigan iqtisodiyotlarda.

So'nggi yillarda global beqarorlikni keltirib chiqargan asosiy omillar sifatida quyidagilar ko'rsatiladi:

- Energiya resurslari narxining keskin o'zgarishi (neft, gaz);

- Xalqaro savdo urushlari va proteksionistik siyosatlar;

- Pandemiyalar (COVID-19);

- Mintaqaviy harbiy mojarolar (Rossiya–Ukraina urushi, Yaqin Sharqdagi keskinliklar);

- Iqlim o'zgarishi va ekologik inqirozlar.

IMF ma'lumotlariga ko'ra, ushbu omillar global iqtisodiy o'sishni 2021–2023-yillarda 6.0 foizdan 2.8 foizgacha pasaytirgan, bu esa ko'plab davlatlarda inflyatsiya va valyuta bosimini kuchaytirgan.

Yevropa Ittifoqi esa iqtisodiy xavfsizlikni "strategik avtonomiya" konsepsiyasi orqali ta'minlaydi. Bu yondashuvda energetika, texnologiya, raqamli infratuzilma va oziq-ovqat xavfsizligi alohida tarmoqlar sifatida himoyalanaadi.

Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, global beqarorlik davrida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash faqat makroiqtisodiy siyosat emas, balki kengroq strategik boshqaruv, raqamli transformatsiya, innovatsion siyosat va xalqaro diplomatiya uyg'unligida amalga oshiriladi.

O'zbekiston olimlari ham so'nggi yillarda bu masalaga katta e'tibor qaratmoqda. A. Vaxobov, S. Ibragimov, B. Abdurahmonov, D. Abdullayeva, O. Jo'rayev kabi iqtisodchilar iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy barqarorlik va makroiqtisodiy siyosat masalalarida tadqiqotlar olib bormoqda.

A. Vaxobov o'z tadqiqotida iqtisodiy xavfsizlikni davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilaydi va uni "makroiqtisodiy muvozanatni saqlash orqali barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi tizim" sifatida ta'riflaydi.

D. Abdullayeva o'z maqolasida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda moliyaviy mustaqillik va milliy valyutaning barqarorligini muhim indikator sifatida ko'rsatadi. U fikricha, tashqi qarz darajasining nazorat ostida bo'lishi — iqtisodiy mustaqillikning asosi.

O. Jo'rayev esa iqtisodiy xavfsizlikni investitsion muhit, innovatsion rivojlanish va iqtisodiy diversifikatsiya bilan bog'laydi. Unga ko'ra, raqamli iqtisodiyot sharoitida xavfsizlik faqat moliyaviy yoki savdo sohalari bilan cheklanmasligi, balki texnologik xavfsizlikni ham qamrab olishi lozim.

Shuningdek, Prezident Sh. Mirziyoyevning nutqlari va farmonlarida iqtisodiy xavfsizlik masalasi doimiy ravishda muhim yo'nalish sifatida tilga olinadi. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi"da milliy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

- iqtisodiyotning tarkibiy diversifikatsiyasi;
- energetik mustaqillikni ta'minlash;
- oziq-ovqat xavfsizligi tizimini mustahkamlash;
- eksport salohiyatini oshirish va importga bog'liqlikni kamaytirish;
- tashqi qarz va byudjet taqchilligini nazorat qilish.

Ushbu strategiyalar iqtisodiy xavfsizlik siyosatini kompleks yondashuv asosida shakllantirishni ko'zda tutadi.

Bugungi kunda global iqtisodiy beqarorlik insoniyat taraqqiyotining eng murakkab bosqichlaridan biriga aylangan. Jahon iqtisodiyotining uzluksiz o'zgarib boruvchi tabiati, moliyaviy inqirozlar, pandemiyalar, mintaqaviy urushlar va geosiyosiy raqobat kuchayishi davlatlar oldiga yangi xavfsizlik muammolarini qo'ymoqda. Ayniqsa, iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi avval harbiy xavfsizlikdan keyingi o'rinda tursa, bugun u milliy barqarorlikning asosiy tayanchi sifatida qaralmoqda.

Iqtisodiy xavfsizlik g'oyasining shakllanishi, asosan, XX asrning ikkinchi yarmida xalqaro siyosat va iqtisodiy nazariya chorrahasida yuzaga kelgan.

Kenneth Waltz kabi neorealistik maktab vakillari iqtisodiy resurslarni milliy qudratning ajralmas elementi sifatida ko'rgan. Uning fikricha, davlatning mustaqil harakat qilish qobiliyati moliyaviy va ishlab chiqarish salohiyatiga bevosita bog'liq. Bu yondashuvga ko'ra, iqtisodiy xavfsizlik — bu nafaqat iqtisodiy resurslar mavjudligi, balki ularni samarali boshqarish, tashqi ta'sirlardan himoya qilish va ichki tizimni muvozanatda saqlash qobiliyatidir.

Barry Buzanning "People, States and Fear" asari esa iqtisodiy xavfsizlikni kengroq konseptual doirada ko'rib chiqadi. U iqtisodiy omillarni siyosiy, ijtimoiy va ekologik xavfsizlik bilan bir tizimda tahlil qiladi. Buzanning asosiy g'oyasi shundan iboratki, iqtisodiy xavfsizlikning buzilishi — siyosiy beqarorlik, ijtimoiy notinchlik va davlat suverenitetiga xavf tug'diruvchi jarayonlarning boshlanishidir. Demak, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash — bu nafaqat iqtisodiyotning vazifasi, balki milliy siyosatning strategik yo'nalishidir.

Rossiya iqtisodiy maktabi vakillari — V. Senchagov va A. Arkhipov iqtisodiy xavfsizlikni aniq indikatorlar orqali o'lchashni taklif qilgan. Ular ishlab chiqarish hajmi, inflyatsiya, tashqi qarz, bandlik, valyuta barqarorligi kabi ko'rsatkichlarni milliy xavfsizlik mezonlari sifatida baholagan. Bu yondashuv amaliy jihatdan muhim, chunki u iqtisodiy xavfsizlikni nazariy tushunchadan amaliy tahlil obyektiga aylantiradi.

Biroq zamonaviy sharoitda faqat makroko'rsatkichlar iqtisodiy xavfsizlikni to'liq aks ettira olmaydi. Masalan, raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan yangi turdagi xavflar — kiberxavfsizlik, ma'lumotlar oqimi, texnologik mustaqillik muammolari paydo bo'ldi. Shu sababli bugungi adabiyotlarda iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi kengayib, "raqamli iqtisodiy xavfsizlik", "energetik xavfsizlik", "oziq-ovqat xavfsizligi" kabi yo'nalishlar ajralib chiqmoqda.

XXI asrning birinchi choragida global iqtisodiy tizim bir necha marta jiddiy inqirozlarga duch keldi. 2008-yilgi moliyaviy inqiroz, 2020-yilgi pandemiya va 2022-yildan boshlab Rossiya–Ukraina urushi global beqarorlikning real shakllari sifatida tarixga kirdi. Ushbu jarayonlarni o'rganishda Joseph Stiglitz, Paul Krugman, Carmen Reinhart, Kenneth Rogoff kabi iqtisodchilar muhim nazariy asoslar yaratgan.

Stiglitz o'z asarida global moliya tizimidagi nomutanosibliklarni keskin tanqid qilib, xalqaro institutlarning (IMF, WB) siyosatini rivojlanayotgan mamlakatlar uchun beqarorlik manbai sifatida baholaydi. Unga ko'ra, iqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun davlatlar o'z ichki siyosatini xalqaro bosimlardan mustaqil yurita olishi kerak.

Krugman esa global inqirozlarni "kapital oqimlarining ortiqcha erkinligi" bilan bog'laydi. U shunday xulosa qiladi: iqtisodiy erkinlik har doim

barqarorlik keltirmaydi; ayrim hollarda, davlat aralashuvi va nazorat tizimi iqtisodiy xavfsizlikni saqlashning yagona yo‘li bo‘lishi mumkin.

Reinhart va Rogoff ning tadqiqotlari esa global iqtisodiy beqarorlikning tarixiy ildizlarini ochib beradi. Ular sakkiz asrlik moliyaviy inqirozlar tahliliga asoslanib, iqtisodiy beqarorlik doimiy siklik xususiyatga ega, deb xulosa qilishadi. Bu, aslida, bugungi iqtisodiy siyosat uchun juda muhim saboq: har bir davlat inqirozlarga tayyor bo‘lishi, “iqtisodiy zarba yostiqlari”ni yaratishi zarur.

Shu bilan birga, IMF va Jahon banki tomonidan olib borilgan tahlillar global iqtisodiy beqarorlikning yangi o‘lchamlarini ko‘rsatadi: iqlim o‘zgarishi, energetika xavfsizligi va geosiyosiy fragmentatsiya. Ayniqsa, energiya resurslari narxining tebranishi kichik va o‘rta iqtisodiyotli davlatlar uchun jiddiy xavf tug‘diradi, chunki ularning import balansiga, inflyatsiyasiga va aholi daromadlariga bevosita ta’sir qiladi.

Dunyo mamlakatlarining tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning yagona modeli mavjud emas. Har bir mamlakat o‘z iqtisodiy tuzilmasi, resurs bazasi va siyosiy tizimiga qarab strategiya tanlaydi.

Masalan, AQSHda iqtisodiy xavfsizlik “milliy xavfsizlik” siyosatining markazida turadi. 2017-yildan boshlab qabul qilingan “National Security Strategy”da iqtisodiy raqobatbardoshlik, texnologik mustaqillik, energetik suverenitet kabi tushunchalar xavfsizlik paradigmasiga kiritilgan. AQSH siyosati bozor mexanizmlariga asoslangan bo‘lsa-da, davlat tomonidan strategik tarmoqlarga (mikrochiplar, sun’iy intellekt, mudofaa sanoati) bevosita sarmoya kiritiladi.

Xitoy esa “Dual Circulation Strategy” modeli orqali ichki bozorni mustahkamlash va tashqi bozorlarga qaramlikni kamaytirish siyosatini amalga oshirmoqda. Bu model iqtisodiy xavfsizlikni ichki talab, milliy ishlab chiqarish va texnologik o‘rish orqali himoya qilishni nazarda tutadi.

Yaponiyaning “Economic Security Promotion Act” qonuni esa iqtisodiy xavfsizlikni texnologik va ta’minot zanjirlari darajasida himoya qilishni maqsad qiladi. Ya’ni, Yaponiyada iqtisodiy xavfsizlik nafaqat makroiqtisodiy barqarorlik, balki ilmiy-texnik mustaqillik bilan ham o‘lchanadi.

Evropa Ittifoqi “strategik avtonomiya” konsepsiyasini ilgari surib, iqtisodiy xavfsizlikni geosiyosiy mustaqillik bilan uyg‘unlashtirgan. Bu modelda energetika, raqamli infratuzilma va oziq-ovqat ta’minoti ustuvor tarmoqlar sifatida belgilangan.

Bu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlik siyosatining muvaffaqiyati iqtisodiy resurslarning hajmida emas, balki ularni boshqarish sifati va institutsional barqarorlikda. Har bir millat uchun iqtisodiy xavfsizlik

— bu ichki resurslarni himoya qilish, tashqi risklarga moslashish va ijtimoiy barqarorlikni saqlab qolish qobiliyatidir.

O‘zbekiston ilmiy doirasida ham iqtisodiy xavfsizlik masalasi keyingi yillarda faol tadqiq etilmoqda. A. Vaxobov, D. Abdullayeva, O. Jo‘rayev, S. Ibragimov kabi olimlar milliy iqtisodiy xavfsizlikni turli rakurslardan tahlil qilgan.

A. Vaxobov iqtisodiy xavfsizlikni makroiqtisodiy muvozanatni saqlash bilan bog‘laydi. Unga ko‘ra, barqaror fiskal siyosat, inflyatsiyani nazorat qilish va tashqi qarz yukini kamaytirish — iqtisodiy xavfsizlikning asosi.

D. Abdullayeva moliyaviy xavfsizlikni iqtisodiy xavfsizlikning markaziy elementi sifatida ko‘radi. U tashqi qarz dinamikasi, valuta rezervlari va byudjet taqchilligi ko‘rsatkichlarini tahlil qilib, iqtisodiy xavfsizlikni moliyaviy mustaqillik bilan bog‘laydi.

O. Jo‘rayev esa innovatsion rivojlanish va investitsion muhitni iqtisodiy xavfsizlikning yangi o‘lchovi deb baholaydi. Uning fikricha, iqtisodiy xavfsizlik endilikda texnologik mustaqillik, raqamli iqtisodiyot va inson kapitalining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi.

O‘zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan “Yangi O‘zbekiston Taraqqiyot strategiyasi – 2022–2026” ham aynan shu ilmiy g‘oyalarni amaliy siyosatga tatbiq etadi. Strategiyada iqtisodiy xavfsizlik yo‘nalishlari quyidagicha belgilangan:

- energetika mustaqilligini ta‘minlash;
- oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash;
- tashqi qarzlarni optimallashtirish;
- eksport salohiyatini oshirish;
- raqamli iqtisodiyot infratuzilmasini rivojlantirish.

Bu chora-tadbirlar O‘zbekiston iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasini xalqaro me‘yorlarga moslashtirish yo‘lidagi muhim bosqichdir.

XULOSA

Zamonaviy dunyo global iqtisodiy beqarorlik, siyosiy raqobat, moliyaviy inqirozlar va texnologik siljishlar davrida yashamoqda. Bunday sharoitda milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlash har bir davlatning strategik ustuvor yo‘nalishiga aylangan. O‘zbekiston uchun ham iqtisodiy xavfsizlik masalasi nafaqat makroiqtisodiy barqarorlikni, balki siyosiy mustaqillik, ijtimoiy osoyishtalik va davlat suverenitetini saqlab qolishning asosi hisoblanadi.

Global iqtisodiy beqarorlikning asosiy manbalari — moliyaviy bozorlarning o‘zgaruvchanligi, xalqaro savdoda cheklovlar, inflyatsiya bosimi, energiya resurslari narxining keskin tebranishi, hamda geosiyosiy keskinliklardir. Ayniqsa, pandemiyadan keyingi davrda iqtisodiy tizimlarning

o‘zaro bog‘liqligi yanada kuchaydi va bitta mintaqada yuz bergan inqiroz boshqa davlatlarga zanjirli tarzda ta’sir ko‘rsatadigan holatga keldi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun bu jarayonlar muayyan darajada sinov bo‘ldi. Chunki mamlakat iqtisodiy tizimi ochiq bozor tamoyillariga asoslanadi, eksport-import aloqalari kengaymoqda va tashqi investitsiyalarga sezilarli ehtiyoj mavjud. Shunday bo‘lsa-da, so‘nggi yillardagi iqtisodiy islohotlar, moliyaviy tizimni liberallashtirish, energetika sektorini modernizatsiya qilish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar milliy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynadi.

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi o‘z mohiyatiga ko‘ra ko‘p qirrali. U davlatning iqtisodiy mustaqilligi, ichki bozor barqarorligi, ijtimoiy tizimlarning bardoshlilik, moliyaviy tizimning mustahkamligi va resurslar ustidan nazoratni o‘z ichiga oladi. Shu bois milliy iqtisodiy xavfsizlik siyosati faqat makroiqtisodiy choralar bilan cheklanmaydi — u davlat boshqaruvi, soliq tizimi, sarmoya siyosati, tashqi savdo, energetika, oziq-ovqat xavfsizligi va ilmiy-texnologik rivojlanishni qamrab oladi.

Global iqtisodiy beqarorlikka qarshi turish uchun O‘zbekiston quyidagi yo‘nalishlarda siyosiy va iqtisodiy strategiyalarni amalga oshirmoqda:

1. Iqtisodiy diversifikatsiya — eksportga yo‘naltirilgan va ichki talabga asoslangan sohalarni birlashtirish orqali barqaror o‘shish modelini yaratish.

2. Energiya mustaqilligini ta‘minlash — qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va energiya samaradorligini oshirish.

3. Oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash — agrar sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va logistika tizimini rivojlantirish.

4. Moliyaviy tizimni mustahkamlash — bank islohotlari, kredit siyosatini takomillashtirish va inflyatsiyani nazorat qilish.

5. Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalarni rivojlantirish — sun‘iy intellekt, elektron hukumat, raqamli to‘lov tizimlarini joriy etish orqali samaradorlikni oshirish.

6. Tashqi qarz barqarorligini ta‘minlash — davlat qarzining YAIMdagi ulushini maqbul darajada saqlash va ichki moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonning iqtisodiy xavfsizlik siyosati so‘nggi yillarda ancha tizimli tus olgan. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”, “Milliy taraqqiyot dasturi” hamda “Makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash konsepsiyasi”da bu borada aniq maqsadlar belgilangan. Masalan, iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash bilan birga, makroiqtisodiy xavflarni kamaytirish, budjet intizomini mustahkamlash, eksportni kengaytirish va investitsion muhitni yaxshilash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqilgan.

Biroq, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda hali ham ayrim tizimli muammolar mavjud. Eng avvalo, iqtisodiyotda tashqi bozor kon'yunkturasiga yuqori darajada bog'liqlik saqlanib qolmoqda. Xomashyo eksportiga tayanish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushining pastligi, ishlab chiqarish zanjirlarining yetarlicha chuqurlashmaganligi iqtisodiy xavfsizlik darajasini pasaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bundan tashqari, ijtimoiy tengsizlik, yoshlar bandligi va migratsiya masalalari ham iqtisodiy xavfsizlikning ijtimoiy komponentiga bevosita ta'sir qiladi.

Xalqaro tajribadan ma'lumki, rivojlangan mamlakatlar — AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Xitoy — iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda kompleks yondashuvni qo'llaydi. Ular faqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga tayanmay, balki innovatsion salohiyat, ilmiy tadqiqotlar, intellektual kapital va texnologik mustaqillikni strategik resurs sifatida ko'radi. O'zbekiston uchun ham bunday modelni bosqichma-bosqich joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Milliy iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashning yana bir muhim yo'nalishi — inson kapitaliga sarmoya kiritishdir. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, malakali kadrlar tayyorlash, yoshlarning innovatsion salohiyatini rivojlantirish iqtisodiy barqarorlik uchun poydevor yaratadi. Chunki har qanday iqtisodiy tizimning bardoshliligi — uni boshqarayotgan insonlarning salohiyati bilan belgilanadi.

Shuningdek, raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiy xavfsizlik siyosatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt, "Big Data", "blockchain" kabi texnologiyalar orqali iqtisodiy monitoring tizimlarini takomillashtirish, moliyaviy oqimlar ustidan real vaqt nazoratini o'rnatish va soliq tizimini shaffoflashtirish imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa davlat resurslaridan oqilona foydalanish hamda korrupsion xavflarni kamaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Arkhipov, A. (2006). Economic security of the state: theoretical and practical aspects. Moscow: Economics Press.
2. Buzan, B. (1991). People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. London: Harvester Wheatsheaf.
3. Krugman, P. (2009). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. New York: W.W. Norton & Company.
4. Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2010). This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton, NJ: Princeton University Press.
6. Senchagov, V. (2002). Economic security of Russia: indicators and mechanisms. Saint Petersburg: Saint Petersburg University Press.

7. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton & Company.
8. Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
9. Vakhobov, A. (2018). Macro-economic stability and national economic security in Uzbekistan. *Tashkent: Economy Journal of Uzbekistan*, 2(1), 45–62.
10. Abdullayeva, D. (2020). Financial stability as a key component of national economic security. *Tashkent: Finance and Banking Journal*, 3(4), 10–28.
11. Jo‘rayev, O. (2021). Innovative development and economic security in Uzbekistan. *Tashkent: Journal of Economic Research*, 5(2), 77–95.
12. IMF. (2023). *World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis*. Washington, DC: International Monetary Fund.
13. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy* (11th ed.). Boston: Pearson.
14. Mirziyoyev, Sh. (2022). *Strategiya razvitiya Yangi O‘zbekiston 2022–2026*. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Matbuot Xizmati.
15. Kindleberger, C. P. (1986). *The World in Depression 1929–1939*. Berkeley, CA: University of California Press.